

ศาสนาในสังคม

บุญยง ชื่นสุวิมล¹ จิรโชค วีระสย²
สันตติ เสริมศรี³ จำเนียร ชุณหโสภาค⁴

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง ศาสนาในสังคม เป็นบทความที่ถูกเขียนขึ้นเพื่อทำความเข้าใจกับศาสนาซึ่งเป็นความเชื่อที่มีอยู่ในสังคมทั่วโลก ในการทำความเข้าใจนี้อาศัยแง่มุมการพิจารณาจากแง่มุมของการถกเถียงทางวิทยาศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์โดยเฉพาะสังคมวิทยาในการดำรงอยู่ของศาสนาในสังคม ซึ่งส่งผลต่อความคิดสังคม และปัจเจกชน เมื่อพูดถึงศาสนาคำถามที่มักถูกถามคือ “ทำไมสังคมจึงยังคงต้องมีศาสนา ศาสนามีความสำคัญอย่างไรต่อสังคม” บทความจะทำความเข้าใจถึงความเปราะบางของความเชื่อศาสนาในยุคกลาง เปลี่ยนเข้าสู่ยุคสว่างทางปัญญาอันนำมาซึ่งความมีเหตุผล และความคิดทางวิทยาศาสตร์ในการค้นหาความจริงซึ่งอ้างอิงการสังเกตทดลอง แต่ด้วยฐานความรู้ใหม่ที่เกิดมาไม่นานของวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะทางสังคมวิทยา เกิดการตั้งคำถามกับศาสนาในแง่มุมต่างๆ มีการนำแนวคิดสังคมศาสตร์ที่เป็นวิทยาศาสตร์มามองศาสนา เช่น การนิยามศาสนาบนพื้นฐานแนวคิดของสังคมศาสตร์สมัยใหม่ซึ่งยังคงไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัด

แนวคิดโครงสร้างหน้าที่ซึ่งมองศาสนาในเชิงหน้าที่นามธรรมทำให้เกิดการตั้งคำถามถึงลักษณะประจักษ์ นอกจากนี้ยังรวมถึงนักคิดทางสังคมวิทยาหลากหลายท่านที่กล่าวถึงศาสนาในแง่มุมต่างๆ เช่น การกำเนิดของศาสนาว่ามาจากแนวคิดผีบรรพบุรุษของ Tylor, Spencer แนวคิดเรื่องมาจิกหรือไสยศาสตร์ของ Frazer ซึ่งมีอิทธิพลต่อความเชื่อของคนในรูปแบบของการรักษาโรค (Homeopathic) และการติดต่อ (Contagious) แนวคิดปฏิเสธพระเจ้าว่าศาสนาเป็นสิ่งที่ประดิษฐ์ของมนุษย์เพื่อสร้างความชอบธรรมในอำนาจของ Karl Marx การมองพระเจ้าว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับมนุษย์หรือแนวคิด Anthropomorphism ของ Robert Horton, Stewart Guthrie เนื่องจากมนุษย์คุ้นเคยกับสิ่งที่ใกล้ตัวแม้จะไม่สามารถมองเห็นพระเจ้าได้ก็ตาม เนื้อหาศาสนาทั้งหมดอาจยังไม่ครบถ้วนแต่ก็ได้ให้พื้นฐานแนวคิดทางสังคมวิทยาเกี่ยวกับศาสนาไว้ให้ศึกษาต่อไป

คำสำคัญ: ศาสนา; การลดรูป; ปฏิฐานนิยม

¹⁻⁴ โครงการปรัชญาดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง
2086 ถนนรามคำแหง แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240, ประเทศไทย
อีเมล: boonyongchun@yahoo.com

Religion in Society

Boonyong Chunsuvimol¹ Jirachoke Virasaya²
 Santad Sermsri³ Jumnian Junhasobhaga⁴

Abstract

The article of religions in the society is written in order to make an understanding of the religion as a kind of beliefs in various societies of the world. It is based on scientific and societal debates in terms of the existence of religion in the society as well as its influences on the society and individuals alike. As far as religion is concerned, there are some major questions to be addressed, for example, “Why does the society need religion?” and “How does the religion affect the society?”. The article will trace back to background of religion since medieval age. Then comes the enlightenment period also known as the age of reason and scientific thinking. This led to the truth findings based on observational trial. However, on the emergence of new science particularly sociology of which generates a wide variety of puzzles. Still, there is an unclear definition on modern sociological thinking of the religion.

Structural functional theory that considers religion as an abstract functional element is challenged on the trueness of empirical findings. Moreover many sociological concepts defining religion are also parts of dispute. Tylor, Spencer held that the origin of religion derives from human ancestor spirit, Frazer held that homeopathic and contagious as magic elements have been embedded and impacted on human’s belief. Marx held that religion was human creation in order to sustain one’s power, Robert Horton, Stewart Guthrie held that God looks like human characteristic or anthropomorphism, since human accustom to relevant stuffs around them even though human cannot see god. In all, the content is still not completed but could provide the basic thoughts of religion which has to be researched further.

Keywords: religion; Reductionism; Positivism

¹⁻⁴ Doctor of Philosophy Program in Social Sciences, Ramkhamhaeng university
 2086 Ramkhamhaeng Rd. Bang Kap, Hua Mak, Bangkok 10240, Thailand
 E-mail: boonyongchun@yahoo.com

บทนำ

บทความนี้ถูกเขียนขึ้นเพื่อทำความเข้าใจกับศาสนา ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีอยู่ในสังคมทั่วโลก ในการทำความเข้าใจนี้อาศัยมุมมองการพิจารณาจากแง่มุมของการถกเถียงทางวิทยาศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์โดยเฉพาะสังคมวิทยาในการดำรงอยู่ของศาสนาในสังคมซึ่งส่งผลต่อความคิด สังคม และปัจเจกชน เนื้อหาแบ่งออกเป็นการให้ความหมายศาสนา นักวิชาการที่มองศาสนาในแง่มุมของตนเองทั้งในอดีตและปัจจุบัน บทความนี้ได้อาศัยส่วนหนึ่งของเนื้อหาจากหนังสือ The Sociology of Religion ของ Hamilton (1995) ในการเรียบเรียงศาสนาคืออะไร

กล่าวกันว่าศาสนาที่มีผู้นับถือมากที่สุดคือศาสนาคริสต์ จำนวนศาสนิก 2.1 พันล้านคน ศาสนาอิสลาม 1.3 พันล้านคน ไม่นับถือศาสนาเลย 1.1 พันล้านคน พรหมณ์ – ฮินดู 900 ล้านคน พุทธ 380 ล้านคน ซิกข์ 23 ล้านคน จูเซ (คิมอิสซิง) 19 ล้านคน ฟี 15 ล้านคน ยิว 14 ล้านคน บาไฮ 7 ล้านคน ผู้ไม่นับถือพระเจ้า 220 ล้านคน ไม่นับถือศาสนา 880 ล้านคน

(ที่มา <http://www.pattanakit.net/index.php?lay=show&ac=article&Id=435699&N-type=120>)

สิ่งที่เรียกว่าศาสนาคืออะไร ศาสนาเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือเป็นความเชื่อ การดำเนินชีวิต พิธีกรรม สัญลักษณ์ อำนาจลึกลับ อำนาจเหนือธรรมชาติ มันเป็นการปฏิบัติของมนุษย์ที่ไม่มีขอบเขตจำกัด มีความหลากหลายและกระตุ้นความอยากรู้ของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีความสนใจทางด้านสังคม หรือนักสังคมวิทยา นักสังคมวิทยาเป็นนักสังเกตการณ์เป็นนักวิทยาศาสตร์ทางสังคมที่ทำหน้าที่ศึกษาและอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างเป็นระบบ เมื่อพูดถึงศาสนาคำถามที่มักถูกถามคือ

“ทำไมสังคมจึงยังคงต้องมีศาสนา ศาสนามีความสำคัญอย่างไรต่อสังคม?”

สังคมบางแห่งอ้างว่าตนเองไม่มีศาสนา เช่น สังคมสังคมนิยม สังคมคอมมิวนิสต์ที่ไม่มีศาสนา แต่จริงๆ แล้วผู้นำทางการเมืองและระบบการปกครองนั้นนั่นแหละคือศาสดากับระบบควบคุมที่สมาชิกต้องปฏิบัติตามเพื่อให้เป็นตามจุดหมายของผู้ปกครองซึ่งก็ถือได้ว่าเป็นศาสนาอีกรูปแบบหนึ่งเช่นกัน

ก่อนอื่นขอทำความเข้าใจการดำรงอยู่ศาสนาจากยุคกลางของยุโรปเป็นต้นมา ในช่วงเวลานั้น คริสตจักรและอาณาจักรได้รวมตัวเป็นหนึ่งเดียว ใช้ความเชื่อทางศาสนาในการปกครองทั่วทั้งยุโรป คริสตจักรมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่สำนักวาติกัน กรุงโรม กษัตริย์ทั่วทั้งยุโรปต้องเคารพและเชื่อฟังผู้นำแห่งสำนักวาติกันซึ่งถือเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและอำนาจการปกครองที่แท้จริง ความคิดของผู้คนถูกหล่อหลอมจากความเชื่อ ค่านิยมที่แพร่มาจากศูนย์กลางนี้ ความเชื่อในอดีต เช่น โลกเป็นศูนย์กลางของระบบสุริยะ ความเชื่อเรื่องโลกแบนก็มาจากการอบรมบ่มเพาะในสังคมศักดินายุโรปนี้เอง ในท่ามกลางความเชื่อนี้ ระบียบสังคมที่ใช้ควบคุมมีความเข้มงวด ผู้ที่ละเมิดไม่เชื่อฟังจะถูกลงโทษอย่างหนัก แต่กระนั้นก็ตามมีนักคิด นักทดลองและผู้สนใจใคร่รู้ในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติทำการทดลอง ปฏิบัติตามความอยากรู้อยากเห็นของตนเอง เช่น มีผู้ที่ทำการทดลองเล่นแร่แปรธาตุ เปลี่ยนวัตถุธาตุจากสิ่งธรรมดาเป็นสิ่งที่ต้องการ เช่น เงินหรือทองคำ มีหมอไสยศาสตร์ พ่อมด หมอผีแสดงปาฏิหาริย์ในการรักษาคน การกระทำเหล่านี้ถือว่าการใช้อำนาจลึกลับในการกระทำที่ซึ่งถือว่าเป็นการทำหายอำนาจพระเจ้า ความผิดต่อพระเจ้าเช่นนี้ต้องถูกลงโทษอย่างรุนแรงเนื่องจากไม่เชื่อฟังศาสนาจักรและเหนือกว่านั้นคือถือว่าทำหายความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า คอเปอร์นิคัสได้ทำการพิสูจน์ว่าโลกไม่ใช่ศูนย์กลางจักรวาล ดวงอาทิตย์ต่างหากที่เป็นศูนย์กลางจักรวาล คริสโตเฟอร์ โคลัมบัสพิสูจน์ว่าโลกกลมด้วยการเดินเรือไปสู่สุดขอบโลกโดยไม่ตกโลกตามความเชื่อเดิม เช่นนี้ทำให้ความ

เชื่อเดิมเริ่มคลายความศักดิ์สิทธิ์ลง ผู้คนเริ่มแสวงหาความรู้และหลุดพ้นจากความเชื่อเดิมๆ จนกระทั่งนำไปสู่ยุคใหม่คือยุคสว่างทางปัญญาที่มีพื้นฐานจากการใช้เหตุผลหรือเหตุผลนิยม (Rationalism) (Hamilton, 1995) ผู้คนใช้เหตุผลในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมมากกว่าความเชื่อจากอดีต ความคิดใหม่ที่ไม่ต้องพึ่งพิงพระเจ้าในการแสวงหาความรู้หรือการใช้ชีวิตใหม่นั้นคือวิทยาศาสตร์ได้เข้ามาแทนที่ความเชื่อเดิม ความรู้ที่มาจากการค้นคว้า ทดลองและพิสูจน์เป็นที่น่าเชื่อถือกว่าการเชื่อตามๆ กันมา หรือการคาดเดาที่ไม่มีการอ้างอิงที่น่าเชื่อถือได้

เมื่อวิทยาศาสตร์เจริญขึ้นผู้คนก็เริ่มมองย้อนกลับมาที่ศาสนาว่ามีลักษณะเป็นภาพลวงตา (illusion) ไม่อาจอธิบายความจริงได้ ไม่มีเหตุผล ไม่มีประโยชน์เลยในสังคมสมัยใหม่ ศาสนากับความเชื่อเดิมจะไม่มีผู้สนับสนุนอีกต่อไป จะเหี่ยวเฉาไปเองเมื่อเผชิญหน้ากับวิทยาการสมัยใหม่ วิทยาศาสตร์ได้กลายเป็นความคิดใหม่ในการทำความเข้าใจกับความเป็นจริงที่เป็นจริง ในฐานะความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์การศึกษาศาสนานั้นถือศาสนาว่าเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติชนิดหนึ่งซึ่งจะต้องถูกศึกษาอย่างภววิสัยและถูกอธิบายเหมือนปรากฏการณ์ธรรมชาติอื่นในการหาสาเหตุ การทำการทดลอง ค้นคว้าและพิสูจน์เช่นนี้ถูกเรียกว่า Positivism หรือ ปฏิฐานนิยม และวิธีวิทยาที่เรียกว่า Reductionism เป็นการอธิบายศาสนาในลักษณะสรุปหรือย่อส่วนเพื่ออธิบายศาสนาในรูปแนวคิดที่สามารถทำความเข้าใจได้ง่ายแต่การศึกษาเช่นนี้มีจะจุดอ่อนคือประสบการณ์ทางศาสนาจะถูกปฏิเสธงานทางสังคมวิทยาคือศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติศาสนา พยายามอธิบายศาสนาโดยปราศจากความเชื่อองมลายและไม่มีเหตุผล การอธิบายศาสนาบางครั้งก็ต้องล้ำเส้นความเชื่อตัวเองมันคือการทำลายตัวเอง สำหรับผู้เคร่งครัดทางศาสนาแล้วนี่ถือว่าเป็นการทำลายพระเจ้า

หน้าที่ของสังคมวิทยาในการศึกษาศาสนา

1. เข้าใจบทบาทศาสนาในสังคม วิเคราะห์ความสำคัญและผลกระทบต่อประวัติศาสตร์
2. เข้าใจความหลากหลายและพลังทางสังคมและอิทธิพลที่สร้างขึ้น

แนวคิดการอธิบายศาสนา

สังคมวิทยาเป็นวิชาที่เพิ่งเกิดมาประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา เปรียบเสมือนเด็กเล็กเมื่อต้องไปอธิบายความเชื่อเดิมที่มีมาถึง 1000 ปีซึ่งถือว่ามีความเก่าแก่และอายุมากกว่าหลายเท่า ในการศึกษาจึงเกิดปัญหาที่ตามมาคือ

1. สำหรับนักการศาสนาที่เคร่งครัดแล้ว ศาสนาไม่อาจอธิบายได้ด้วยวิทยาศาสตร์หรือเหตุผล ศาสนาเป็นสิ่งที่เกิดจากจิตวิญญาณ ไม่สามารถทำความเข้าใจได้ด้วยวิธีอื่นนอกจากการปฏิบัติทางศาสนาและจิตวิญญาณเท่านั้น

2. แต่ในด้านวิทยาศาสตร์แล้ว ในการค้นหาความจริง ศาสนาควรมีเขตที่ให้เข้าไปสำรวจได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องยอมรับความมีอคติ ในผู้ศึกษาที่มีต่อศาสนาอื่น

เมื่อมีแง่มุมดังกล่าวเกิดขึ้น นักวิชาการด้านศานา กล่าวว่าศาสนาทั้งหมดก็มีพื้นฐานร่วมกัน กล่าวคือ สรรเสริญพระเจ้า วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่พื้นฐานเองก็ยังไม่ชัดและยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ไม่ยอมรับ ส่วน W.R. Garrett กล่าวว่าสำหรับนักการศาสนาแล้วคงพอใจที่จะให้สังคมวิทยามีขอบเขตจำกัด แต่ทำไมการค้นคว้าจะต้องถูกจำกัด และไม่ให้ตรวจสอบสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ส่วน Elide ซึ่งเป็นพวกปรากฏการณ์นิยมกล่าวว่าการศึกษาศาสนาไม่สามารถลดขนาดลงได้ ศาสนาต้องเข้าใจความหมายแท้ๆ ของตัวเองและตั้งคำถามข่มขู่ว่าพวกลดรูปว่าทำได้เพียงทฤษฎีเท่านั้น อาจค้นหาความจริงจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นประกอบ การทำความเข้าใจ

ศาสนาคืออะไร

วิชาสังคมวิทยามีขอบเขตการศึกษาและมีการนิยามความหมายของสิ่งที่ศึกษา แต่ในเรื่องศาสนาแล้วไม่ใช่เรื่องง่ายและมีความคิดเห็นมากมาย ถ้าเช่นนั้นแล้วอาจเป็นการดีกว่าที่จะยังไม่ให้ความหมายในระยะแรก แต่อาจให้ในภายหลังการตรวจสอบความหมายซึ่งนักสังคมวิทยาเองยังมีความสงสัยในการให้ความหมายเรื่องศาสนาอยู่ นักสังคมวิทยา เช่น Max Weber กล่าวว่าในการให้ความหมาย “มันควรจะทำได้ตั้งนานแล้ว” Nadel กล่าวว่าขอบเขตกำหนดไว้แล้วแต่ยังมีส่วนที่ยังไม่ชัดเจนและยากที่จะแบ่งศาสนากับที่ไม่ใช่ ต้องรอคอยจนกว่าทุกอย่างจะครบถ้วนและต้องมีทิศทางเดียวกัน แต่เราจะรู้ทิศทางได้อย่างไรเมื่อขอบเขตยังไม่ชัดเจน กิจกรรมที่ใกล้เคียง เช่น กีฬา ฟิตเนส ก็อาจถูกอ้างเป็นศาสนาได้เพราะมีการใช้สมาธิเช่นเดียวกัน Goody ชี้ว่าควรมีการตรวจสอบอย่างละเอียดตั้งแต่แรก การมีขอบเขตที่ไม่ชัดเจนจะมีอันตรายและก่อให้เกิดความสับสน

อย่างไรก็ตามการให้คำจำกัดความนั้นยากที่จะหลีกเลี่ยงความลำเอียงและจุดมุ่งหมายทางทฤษฎี นักวิชาการมักอธิบายในทิศทางที่เขาต้องการมากกว่า คำนิยามที่ใช้โดย Tylor ศาสนาคือ Belief in Spiritual Being หรือความเชื่อในการดำรงอยู่ของวิญญาณ ซึ่งมาจากจุดกำเนิดศาสนาคือ Animism ที่อธิบายว่าสรรพสิ่งทุกอย่างมีวิญญาณซ่อนอยู่ แนวคิดนี้ถูกวิพากษ์ว่าศาสนาควรดำรงอยู่ในที่ลึกลับเหนือธรรมชาติที่น่ากลัวยำเกรงในส่วนลึก แนวคิดนี้ละเลยภาคปฏิบัติที่สำคัญยิ่งกว่าคำอธิบายศาสนา Emile Durkheim นิยามศาสนาว่าเป็นเป็นระบบความเชื่อและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ภายในชุมชน เป็นความเชื่อในเรื่องวิญญาณอธิบายสิ่งเหนือธรรมชาติ ระบบความเชื่อบางอย่างก็เป็นศาสนาด้วย เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาแยกสรรพสิ่งออกเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (sacred) กับธรรมดา (profane) ย้ำในเรื่องความเชื่อปฏิบัติ ลักษณะของ

พลังเหนือธรรมชาติ แนวคิดนี้มาจากตะวันตกและถูกท้าทายจากนักมานุษยวิทยา

แนวคิดนี้ถูกวิพากษ์โดย Goody ว่าเขาไม่พบความแตกต่างระหว่าง Sacred กับ Profane ในหมู่ชนแอฟริกันตะวันตกที่ศึกษา เขาปฏิเสธคำนิยามศาสนาว่าศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติซึ่งเป็นความเห็นของผู้สังเกตการณ์และผู้ปฏิบัติเท่านั้น Evan – Pritchard ศึกษาชาว Azande ค้นพบว่าบางเผ่ามีสัญลักษณ์ของเผ่าเป็นนกฮูก ต้นไม้ซึ่งไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่การบอกว่าศักดิ์สิทธิ์หรือไม่ศักดิ์สิทธิ์เป็นความรู้สึกของผู้สังเกตการณ์ไม่ใช่คนในพื้นที่ สิ่งต้องห้ามบางอย่างอาจไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาและพิธีกรรม เช่น ไฟแดงตามสี่แยกที่ห้ามรถหรือคนข้ามถนนก็ไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนาก็อาจไม่ใช่สิ่งน่าเกรงขาม ตัวแทนพระเจ้าอาจได้รับการลงโทษถ้าไม่ปฏิบัติตัวเป็นไปตามความคาดหวังของชาวบ้าน ตัวอย่างเช่น ถ้าเจ้าอาวาสประพฤติไม่ถูกต้องอาจถูกชาวบ้านต่อต้านไล่ออกจากชุมชน ในด้านสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเหนือธรรมชาติ Spiro กล่าวถึงศาสนาพุทธว่าพระพุทธเจ้าบรรลุธรรมไม่ต้องมาเกิดอีก กล่าววิพากษ์ชาวพุทธว่ายังไม่เข้าใจธรรมอย่างสมบูรณ์ พุทธแบบชาวบ้านไม่ใช่พุทธจริง (เป็นพุทธแบบ Popular Buddhism แต่ไม่ใช่พุทธที่เข้าใจคำสอนอย่างแท้จริง) คำว่า super human ในแบบพุทธอาจเรียกว่า “สัตบุรุษ” แต่ก็ยังเป็นที่น่าสงสัย คนที่มีพลังอำนาจเช่นนี้จะต้องมีพลังขนาดไหนที่จะนับว่าเป็น superhuman ได้ นโปเลียน ฮิตเลอร์เป็น superhuman หรือไม่

จะเห็นได้ว่าคำจำกัดความยังมีความกำกวมหลายอย่าง ความคิดประจักษ์ก็บอกว่ามันไร้สาระ เป็นเพียงสิ่งไม่จริง ส่วนอื่นก็บอกว่ามันไม่ใช่ประจักษ์

ศาสนากับแนวคิดหน้าที่นิยม

Emile Durkheim คือนักวิชาการด้านหน้าที่นิยมกล่าวถึงหน้าที่ของศาสนาว่าเป็นการรวมผู้ศรัทธา

เป็นชุมชนที่มีศีลธรรมเป็นหนึ่งเดียว (single moral community)

ความหมายของศาสนา

ศาสนา คือ ระบบที่รวมความเชื่อและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับเทววิทยา (Theology) และการปฏิบัติจะต้องเป็นในรูปประเพณี เป็นพิธีกรรมซึ่งในความคิดของ Durkheim ได้แยกสรรพสิ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ Sacred กับ Profane คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับวัตถุทั่วไป คำนิยามใช้อธิบายสัญลักษณ์ที่เป็นที่เคารพของสังคมระดับเผ่าซึ่งใช้ Totem เป็นที่เคารพสักการะ อาจเป็นสัตว์ เช่น นกยูง เป็นต้น

Yinger ศาสนา คือ ระบบความเชื่อ การปฏิบัติโดยวิถีทางของกลุ่มที่ต้องสู้กับ “ปัญหาสูงสุดของชีวิต” (Ultimate problem)

การวิพากษ์

1. Ultimate Problem คือปัญหาอะไร ถ้าเป็นคุณธรรมอาจหมายถึงความสนุกอย่างถึงที่สุด คนเราจะมีความสุขและหลีกเลี่ยงความทุกข์ได้อย่างไร นักสังคมวิทยายังตั้งข้อสังเกตอีกว่า ถ้าจะเอาเช่นนั้นก็จะเป็นการทำให้ศาสนากลายเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับปัญหาชีวิต เอาศาสนาโยงเข้ากับชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรม

2. คำนิยามนี้มีความหมายกว้างเกินขอบเขตตัวนิยามเอง หมายถึงว่ามีความหมายกว้างเกินศาสนา กลายเป็นปัญหาทางหรือเป็นปัญหาที่ว่าไ่กับไขอะไรเกิดก่อนกัน

3. การไม่มีหลักฐานประจักษ์มาแสดง นักหน้าที่นิยมมักกล่าวว่าศาสนาเป็นกาว (glue) ให้กับสังคม เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวให้กับสังคมเป็นหนึ่งเดียว แต่ไม่มีหลักฐานประจักษ์ว่ากาวอยู่ตรงไหน พวกประจักษ์นิยมมักถามหาหลักฐานประจักษ์ซึ่งในที่นี้นักหน้าที่นิยมก็ไม่สามารถ

สามารถตอบได้ แต่ถ้าตอบแบบเลี่ยงว่าสังคมนี้อาจไม่ได้อยู่ด้วยศาสนาเพียงอย่างเดียวแต่อาจอยู่ด้วยค่านิยมหรือประเพณีด้วย ถ้าเช่นนั้นไม่ต้องมีศาสนาก็ได้ โสยศาสตร์ก็สามารถที่จะเป็นกาวได้ ค่านิยม สิทธิทางการเมืองก็เป็นกาวได้ พวกสังคมนิยมก็กล่าวว่าศาสนาไม่จำเป็น มันอาจเป็นลัทธิทางการเมืองก็ได้ นั่นหมายความว่าแนวคิดหน้าที่นิยมชอบที่จะให้มีการตั้งเกณฑ์ไว้ล่วงหน้า เป็นการปัดป้องไว้ก่อนซึ่งถือเป็นสิ่งอันตราย เหมือนคนปิดตาพูด พวกประจักษ์นิยมก็กล่าวว่าพวกหน้าที่นิยมไม่มีหลักฐาน มองว่าพวกนักหน้าที่นิยมเป็นพวกหัวรั้น ไม่ยอมรับความจริง ยืนกรานตายตาเดียว ถ้าไม่มีพวกประจักษ์นิยมมาค้าน คำพูดทั้งหลายของพวกหน้าที่นิยมก็อาจเป็นจริงเหมือนจะให้คนอื่นเชื่อคำพูดของตนก่อน กลายเป็นความเชื่อซ้อนความเชื่อ หรือศาสนาซ้อนศาสนา 2 ชั้น ที่จริงแล้วหน้าที่นิยมเป็นแนวคิดแรกของ Durkheim มองเป็นโครงสร้างเป็นขั้นตอน ทุกส่วนทำหน้าที่เป็นฟันเฟืองเครื่องจักรพวกนี้เมื่อออกจากตะวันตกก็ไม่สามารถอธิบายศาสนาสังคมอื่นได้เลย

สิ่งสำคัญในการศึกษาศาสนาที่ถูกยกขึ้นมาบ่อยครั้งคือความเป็นกลาง (Neutrality) ความเป็นกลางนี้สร้างความผ่องปรน มีความสำคัญมาก ในกรณีของการศึกษาศาสนา เช่น การตั้งคำถามกับผู้ศรัทธาว่าพระเจ้ามีจริงหรือไม่ คำถามเช่นนี้อาจไม่เหมาะสมเนื่องจากการศึกษาทางสังคมวิทยาไม่อาจใช้วิธีถามโดยตรงเช่นนี้ได้ ดังนั้นในการสอบถามเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นว่ามันจริงหรือไม่ คำถามจะต้องเปลี่ยนเป็นว่า “ทำไมชาวบ้านจึงเชื่อในสิ่งที่ตนเองทำ ทำไมพวกเขาถึงเชื่อในสิ่งที่เชื่อ” ตัวอย่าง เช่น คนเผ่า Azande มีคนถูกงูกัดตาย ถ้าเป็นทางวิทยาศาสตร์ก็ต้องกล่าวว่าตายเพราะพิษงู แต่ถ้าถามคนชนเผ่า พวกเขาก็จะบอกว่า เป็นเพราะเวทมนตร์ มีการตั้งประเด็นว่าทำไมงูต้องอยู่ตรงที่เดียวกันกับคน มันบังเอิญหรือไม่ แล้วทำไมงูต้องกัด คำถามเหล่านี้ Azanda จะบอกว่ามันเป็นเรื่อง

ลึกลับหรือเวทมนตร์ ดังนั้นคำถามทางวิทยาศาสตร์ อาจไม่สามารถนำมาใช้ได้ในทุกเงื่อนไข แต่คำถามทางศาสนาหรือไสยศาสตร์อาจมีมิติที่กว้างกว่า อาจไปไกลกว่าวิทยาศาสตร์ เช่น คำถามที่ว่า คุณเกิดมาทำไม วิทยาศาสตร์จะตอบว่าเกิดจากการผสมของยีนส์ ส่วนศาสนาจะตอบไปในแนวพรหมลิขิต

Phillip กล่าวถึงศาสนาว่ามีสมมติฐานที่ผิด ศาสนาอธิบายความเป็นจริงในทางที่ผิด ศาสนาพูดถึงสิ่งที่ไปไม่ได้ แม้ว่าศาสนาจะมีพลังในทางสังคมอยู่ มากก็ตาม Robert Bellah (นักสังคมวิทยา) Martin Southwold (นักมานุษยวิทยา) สองคนนี้ไม่เชื่อในศาสนา Bellah มองว่าศาสนาเป็น Symbolic Realism มองเป็นระบบสัญลักษณ์ มองว่าศาสนาเป็นตัวจัดระเบียบวัตถุกับจิต M. Southwold ศาสนาเป็นการตีความทางประสบการณ์ ศาสนาจะแสดงสิ่งของที่ต่างจาก Fact หรือ ประจักษ์นิยมทางโลก นักวิชาการเหล่านี้ให้ข้อเตือนใจว่าอย่าไปหลงเชื่อสิ่งที่ไม่จริงในศาสนา ส่วนการห้ามมือคด (bias) ในศาสนานั้นสามคนนี้บอกว่าไม่ต้องไปสนใจ เป็นเรื่องไร้สาระ

ในทางสังคมวิทยา ความเชื่อและสิ่งลึกลับทั้งหลายจะเกี่ยวข้องกับจิตวิทยาและสภาพแวดล้อมทางสังคมในพื้นที่นั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้ยาหรือการประกาศศาสนา บางครั้งความเชื่อเกิดจากการขาดแคลนทางวัตถุหรือเกิดจากผลประโยชน์ ตัวอย่างเช่น เมื่อผู้ปกครองเปลี่ยนความเชื่อ ผู้ได้ปกครองก็เปลี่ยนความเชื่อตาม การศึกษาสังคมวิทยามีผลต่อความเชื่อทางศาสนาของผู้ศึกษาเองด้วยเนื่องจากเมื่อทำการศึกษา ผู้ศึกษาก็อาจหันกลับมาตั้งคำถามกับความเชื่อของตนเอง เช่น พระพุทธเจ้าที่เมื่อประสูติขึ้นมาแล้วสามารถเดินได้เลย ทางวิทยาศาสตร์จะอธิบายว่าอย่างไร เป็นต้น บางครั้งเราเข้าใจศาสนาเหมือนคนอื่น แต่เมื่อเรียนสังคมวิทยาไป สิ่งที่เราเคยยึดมั่นอาจมีความหมายมากกว่าที่เราคิดหรือมากกว่าคนอื่น ดังนั้นสังคมวิทยาศาสนาจะไม่ไปตัดสินความเชื่อว่ามันเป็น

จริงหรือไม่จริง ใช้ได้หรือไม่ได้ (valid หรือ invalid) มันอยู่ที่ความเชื่อและเป็นกรณี กรณีไป

ศาสนากับนักคิดทางปัญญา

สังคมในศตวรรษที่ 18 ได้เริ่มเปลี่ยนจากสังคมศักดินาเข้าสู่ยุคสังคมอุตสาหกรรมผ่านยุคสว่างทางปัญญา จากการใช้วิทยาศาสตร์และเหตุผลในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและการค้นหาคำตอบที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ นักคิดในยุคดังกล่าวได้เริ่มเห็นแนวโน้มว่าศาสนาหรือความเชื่อของสังคมเดิมจะถูกวิทยาศาสตร์เข้าแทนที่ ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วสังคมจะก้าวเดินไปในทางใด สังคมที่ไร้ศาสนาจะดำรงอยู่ได้อย่างไร สังคมจะดำรงอยู่ต่อไปได้หรือไม่ อุตสาหกรรมจะทำให้มนุษย์เข้าสู่สังคมไร้ศาสนาหรือไม่ ความวิตกกังวลเหล่านี้ทำให้นักคิดทางสังคมเริ่มศึกษาสังคมและหาทางออกให้กับสังคมในอนาคต

August Comte เขาได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งวิชาสังคมวิทยา เขาเสนอขั้นตอนการพัฒนาสังคมหรือสติปัญญาของมนุษย์ออกเป็น 3 ขั้นตอน

1. ยุคเทววิทยา (Theology)

1.1 ยุคเชื่อเครื่องราง เป็นขั้นตอนแรกของการพัฒนาสังคมหรือสติปัญญาของมนุษย์ที่เชื่อว่าวัตถุทั้งหลายจะมีจิตหรือวิญญาณสิงอยู่ เป็นบริบทการพัฒนามนุษย์ระยะแรกของทุกศาสนา เป็นยุคแห่งการใช้เหตุผลที่สรุปจากธรรมชาติและประสบการณ์ไปสู่การเข้าหาความเป็นจริง มองว่าทุกสิ่งมีธรรมชาติที่มีลักษณะเหมือนกัน

1.2 ยุคพระเจ้าหลายองค์ เชื่อว่าวัตถุมีวิญญาณภายใน ยอมให้สิ่งเหนือธรรมชาติภายนอกมากำหนด เป็นการยอมรับอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งจะกลายเป็นความเชื่อทั่วไป อาจมีความศักดิ์สิทธิ์ในวัตถุบางชนิดเท่านั้น เช่น การเชื่อว่าต้นโอ๊คมีวิญญาณแต่ต้นโอ๊คทั้งปามีลักษณะที่เหมือนกัน ทำให้ต้นโอ๊คทั้งหมดมีวิญญาณไปด้วย แนวคิดนี้ได้เติบโตขึ้น รวม

แนวคิดพระเจ้าอื่นๆ ด้วย นี่เป็นขั้นตอนของพระเจ้าหลายองค์ ซึ่งศาสนาของพระเจ้าจำนวนมาก และเทพเจ้าที่มีอิทธิพลต่อโลกและมนุษย์ เกิดนักบวช เป็นชนชั้นใหม่อันเป็นชนชั้นที่เป็นอิสระจากการใช้แรงงานหรือทาส มีเวลาในการคิด สวดมนต์ และประกอบพิธีกรรม การศึกษาเรียนรู้จึงเกิดขึ้น

1.3 ยุคพระเจ้าองค์เดียว เป็นแนวโน้มในการพัฒนาศาสนาโลก เกิดศาสนายิว คริสต์ อิสลาม

2. ยุคอภิปรัชญา (metaphysical stage)

เป็นขั้นตอนการพัฒนาสังคมมนุษย์จากยุคที่แนวคิดนามธรรม สู่การแสวงหาความจริง เหตุผล และการอธิบายทั่วไป การอธิบายดังกล่าวอาจไม่ได้เป็นวิทยาศาสตร์โดยแท้จริง เป็นเพียงการให้เหตุผลตามอัตวิสัย ตรรกะและความเชื่อที่มีมา แต่ยังไม่เคยได้รับการพิสูจน์ ค้นคว้า ทดลองอย่างแท้จริง ในขั้นตอนนี้ Comte ใช้การคาดการณ์ตามอัตวิสัยของตนเองว่าการเติบโตของวิทยาศาสตร์จะไม่ทำให้ศาสนาสูญไป และคิดว่าศาสนาไม่ได้อธิบายความเป็นจริง แต่เป็นขั้นแรกๆ ของความก้าวหน้าของความคิดมนุษย์ที่จะควบคุมธรรมชาติ สังคมตั้งศาสนาเข้ามาทำหน้าที่ในการจัดระเบียบสังคม สร้างกฎเกณฑ์ และควบคุมสังคม

3. ยุควิทยาศาสตร์ (Positive Stage)

เป็นยุคที่มนุษย์เจริญสูงสุดของการใช้ปัญญา Comte กล่าวว่ามนุษย์จะอยู่กับพื้นฐานความคิดวิทยาศาสตร์ และเหตุผล เขาเชื่อว่าศาสนาจะไม่หายไป เพราะวิทยาศาสตร์ก้าวหน้าขึ้น ศาสนาเดิมอาจหายไป แต่ศาสนาใหม่ที่เป็นวิทยาศาสตร์จะเกิดขึ้นแทน ศาสนาใหม่นั้นคือสังคมวิทยา สังคมวิทยาจะกลายเป็นวิชาขั้นสูงสุดที่จะนำมาพาสังคมให้อยู่รอด นักสังคมวิทยาจะเป็นนักบวชของความเชื่อใหม่นี้ จะมีพิธีกรรมและมีการก่อตั้งโบสถ์ Positive 2 แห่ง ในสังคมนี้มนุษย์จะเป็นคนดี มีศีลธรรม ผู้มีอำนาจและชนชั้นนำทางสังคมจะถูกแต่งตั้งจากคุณธรรม ความคิดเขาได้รับการวิพากษ์อย่างมากจากลูกศิษย์สำนัก Positive และกล่าวว่า

ความคิดเรื่องนักบวช เสือคลุมและพิธีกรรมของเขาเป็นเรื่องน่าขบขัน

Spencer (1820-1903) นักปรัชญาชาวอังกฤษ เขียนผลงานที่ชื่อว่า System of Synthetic Philosophy จำนวน 10 เล่ม มีหัวข้อ Principle of Sociology เป็น 1 ใน 10 เล่มนั้น หนังสือชุดนี้มีอิทธิพลต่อนักคิดสหรัฐมาก

ในหนังสือชุด Principle of Sociology อธิบายจุดกำเนิดและรากฐานของศาสนา ตั้งคำถามว่าทำไมชนดั้งเดิมจึงเชื่อวิญญาณ มาจิก และอื่นๆ เขาชี้ว่าความเชื่อเหล่านี้เป็นความเข้าใจผิดและคิดว่าชนโบราณไม่ใช่ไม่มีเหตุผล แต่เป็นเพราะความรู้ที่มีจำกัด แต่คนโบราณก็มีเหตุผลในการทำความเข้าใจโลกในแง่มุมของเขา

เขากล่าวว่ารากฐานแนวคิดศาสนาอยู่ที่เรื่องผี (Ghost) ศาสนาเกิดจากประสบการณ์ของบรรพบุรุษที่ใช้ความฝันเป็นพาหนะสามารถย้อนกลับสู่อดีตและพบกับผีบรรพบุรุษในฝัน วิญญาณอยู่เหนือความตาย วิญญาณมีอำนาจ กำหนดธรรมชาติและความจริงทั้งหมด สิ่งเหนือธรรมชาติจึงได้รับการบูชา บรรพบุรุษจึงมีอำนาจ มีความโดดเด่น หลังตายจึงกลายเป็นเทพเจ้า (divinities) บรรพบุรุษเริ่มแรกเป็นตำนานของเผ่าหรือเครือญาติ ต่อมาพัฒนากลายเป็นศาสนาที่ยิ่งใหญ่ของโลก เช่น ศาสนาคริสต์ ก็มีพื้นฐานมาจากความเชื่อเช่นนี้เช่นกัน พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตายเป็นที่มาของความผูกพันทางสังคมซึ่งต่อมากลายเป็นประเพณีและความมั่นคงของสังคม

แม้ Spencer จะเป็นนักหนาที่นิยม แต่เขาก็สร้างแนวคิดการกำเนิดศาสนา ได้วางตำแหน่งไว้ในใจกลางจิตใจมนุษย์ นำสู่การใช้เหตุผล เชื่อมโยงการสังเกตการณ์ประวัติศาสตร์และความพยายามเข้าใจโลก

จุดอ่อนของแนวคิดคือ Spencer ถูกมองว่าเป็นแนวคิดแบบคิดเอง กำหนดจากตัวเองซึ่งยังไม่ใช่หลักเหตุผล

Tylor (1871) นิยาม Animism ว่าเป็นรูปแบบพื้นฐานแรกของศาสนาที่วิวัฒนาการมาจากสิ่งนี้ เขาเป็นผู้นิยามศาสนาว่า “Belief in Spiritual Being” เขาคิดว่าแนวคิดดั้งเดิมของศาสนาคือ วิญญาณ (Spiritual Being) วิญญาณมีอิทธิพลต่อทุกสิ่ง

ทั้ง Tylor กับ Spencer เห็นตรงกันในเรื่องของ

1. ที่มาของนิยาม มาจากประสบการณ์ความฝันและความนึกคิด (dream and vision)

2. มันเป็นความสามารถของมนุษย์และบทสรุปที่มาของวิญญาณคือ Animism

วิญญาณจะมีลักษณะและรูปร่างเหมือนมนุษย์ คือมีความตั้งใจ มีวัตถุประสงค์ มีอำนาจให้คุณให้โทษกับมนุษย์ได้ มีคุณลักษณะเหมือนมนุษย์ ต้องได้รับการสักการะ สวดวิงวอน ขอความคุ้มครองถึงจะได้รับความพึงพอใจไม่ลงโทษและให้ความคุ้มครอง

Sir James Frazer (1854 – 1941) เป็น Social Anthropologist ชาวสกอตแลนด์ ศึกษาเกี่ยวกับมาจิก ศาสนาเปรียบเทียบ ได้รับความคิดมาจาก Tylor ได้รับความคิด Comte เรื่องความแตกต่างระหว่าง มาจิก ศาสนา และวิทยาศาสตร์ เขียนเรื่อง The Golden Bough ปี ค.ศ.1890

เขาเชื่อว่ามาจิกเป็นวิทยาศาสตร์ชนิดหนึ่ง เป็นเทคโนโลยีดั้งเดิม เป็นอวิชชา บรรพบุรุษเราก็คงใช้มัน แนวคิดมาจิกมักเชื่อมโยงกันเป็นแบบแผนที่แน่นอน

Frazer แบ่งมาจิกออกเป็น 2 ประเภทที่เชื่อมโยงกัน

1. มาจิกเกี่ยวกับการรักษาโรค (Homeopathic) หรือการเลียนแบบ (Imitative) เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการกระทำหนึ่งส่งผลกระทบต่อเป้าหมาย เช่น รูปหุ่นขี้ผึ้งที่ถูกเข็มแทง จะทำอันตรายต่อคนที่เป้าหมาย

2. การติดต่อ (Contagious) เมื่อสิ่ง 2 สิ่งใกล้ชิดกัน การกระทำสิ่งหนึ่งจะกระทบอีกสิ่งหนึ่ง เช่น เส้นผมถูกนำไปใช้เพื่อทำคุณไสยโดยการเผาพร้อมกับการสวดคาถา

เทคนิคดังกล่าวไม่คาดหวังผลอย่างจริงจัง แต่เมื่อนานวันมันจะกลายเป็นความเชื่อที่ปฏิบัติต่อเนื่องจนกลายเป็นศาสนา ศาสนาตั้งบนความเชื่อมาจิก มีการปฏิบัติ การสวด การปลอบขวัญทางวิญญาณ เป็นการจัดการเหนือธรรมชาติเพื่อช่วยให้มนุษย์บรรลุวัตถุประสงค์ เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์

สำหรับ Frazer การพัฒนาแนวคิดวิวัฒนาการไม่ใช่ก้าวหน้าเพราะผ่านมาจิกที่ใกล้ชิดวิทยาศาสตร์มากกว่าศาสนา ศาสนาเป็นเพียงผลผลิตข้างเคียงหรือผลพลอยได้ในกระบวนการวิวัฒนาการของมาจิก แต่ไม่ได้กำหนดจุดเกิดว่าเกิดตรงไหน ไม่แบ่งขั้นตอนชัดเจน เขากล่าวว่าทั้งมาจิกและศาสนาจะอยู่รอดถึงยุควิทยาศาสตร์แต่จะถูกแทนที่ มาจิกจะลดลงเมื่อศาสนารุ่งเรือง ศาสนาจะอยู่รอดแต่จะสูญเสียการยึดมั่นในจิตใจมนุษย์จนจางหายไป เนื่องจากไม่มีความสำคัญต่อสังคมอีกต่อไป

Karl Marx (ค.ศ.1818 – 1883) เป็นนักคิด นักปรัชญา นักเศรษฐศาสตร์ นักการเมือง นักสังคมวิทยา ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในศตวรรษที่ 19 – 20 เกิดในเยอรมันในครอบครัวชนชั้นกลางชาวยิว ได้รับการศึกษาที่มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน เขาได้ร่วมกับ F. Engels เขียนงาน Communist Manifesto

เขากล่าวว่าศาสนาเป็นผลมาจากชนชั้นทางสังคม ผลประโยชน์และความแปลกแยก มองศาสนาว่าเป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครอง เป็นเครื่องมือในการกดขี่ทำให้ยอมจำนน ความเชื่อของ Marx คือสังคมดั้งเดิมนั้นอุดมสมบูรณ์ ชนเผ่าดั้งเดิมควบคุมธรรมชาติผ่านมาจิกและศาสนา เมื่อสังคมเกิดชนชั้นขึ้น মানুষยังไม่มีความรู้พอและไม่เข้าใจธรรมชาติ ในสังคมเช่นนี้ผู้คนต่างอยู่กันอย่างแปลกแยกไม่รู้จักความจริง ชนชั้นปกครองอ้างพลังภายนอกทำให้คนยอมรับ ชนชั้นจึงถูกกำหนดขึ้นโดยมนุษย์ ระเบียบทางสังคมถูกทำให้มั่นคงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ แต่ในความเป็นจริงแล้วระเบียบสังคมเป็นสิ่งที่

มนุษย์สร้างขึ้นมาและสามารถเปลี่ยนแปลงได้เพราะมันเป็นเพียงความคิด พระเจ้าก็เช่นเดียวกัน พระเจ้าเป็นเพศชาย มีพลังเหนือมนุษย์ ควบคุมมนุษย์ผ่านศาสนา แต่ความจริงแล้วมนุษย์สร้างพระเจ้าขึ้นมาและแสดงพลังผ่านพระเจ้า Marx สรุปว่านั่นคือความจริงที่พลิกกลับ (reversal of the true situation) ดังนั้นศาสนาเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ศาสนาเป็นภาพลวงตา (illusion) ศาสนาไม่ได้สร้างมนุษย์ รัฐสร้างศาสนาเพื่อควบคุมสังคม

Marx กล่าวว่าศาสนาคือยาเสพติดและเป็นเครื่องมือกดขี่ คอยปลอบประโลมผู้ที่ถูกกดขี่ให้คลายความทุกข์ให้ผู้คนตกอยู่ในความมึนงงไม่อาจลุกขึ้นมาปฏิวัติได้ เป็นเครื่องช่วยชั่วคราว แต่ไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาทั้งหมดเป็นเพียงแต่ยับยั้งการเกิดปัญหา ทำให้คนยอมจำนน สิ่งที่จะแก้ไขได้ก็คือต้องลุกขึ้นมาวิพากษ์ศาสนาว่าสร้างความสุขลวงตา ต้องยกเลิกภาพลวงตา ยกเลิกเงื่อนไข สังคมเป็นผู้กำหนดสิ่งที่เราคิด เขากล่าวอีกว่า ถ้าสังคมก้าวเข้าสู่ยุคคอมมิวนิสต์ ศาสนาจะถูกยกเลิก เพราะไม่ใช่ว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นอีกต่อไป ไม่ต้องมีผู้ปกครอง มนุษย์จะควบคุมกันเอง สังคมคอมมิวนิสต์จะไม่มีศาสนา ไม่มีความแปลกแยก

ข้อวิพากษ์ Marx

Marx ละเลยการมองหลายด้าน เขาดูปรากฏการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อนง่ายเกินไป ศาสนาต่อสู้ปัญหาโลกความทุกข์ ชีวิต ความตาย แต่ปัจจัยเหล่านี้ไม่เคยได้รับการพิจารณา Marx ดูแต่เรื่องชนชั้นจริงๆ แล้วมันลึกซึ้งมากกว่านี้ Marx ไม่เคยเขียนวิชาการบริสุทธิ์ พูดในแนวเขาที่เขาคิดเท่านั้น ไม่ได้วิเคราะห์ศาสนาในวงกว้าง เป็นการเขียนที่ค่อนข้างหยาบ ด้านเดียว ไม่รอบคอบ และอ่อนหัด

Robert Horton

ศาสนาคือการที่มนุษย์พยายามเข้าใจโลกในแบบที่มนุษย์คุ้นเคย นักสังคมวิทยาบอกว่า ศาสนาคือส่วนขยายความสัมพันธ์ที่เกินเลยของสังคมมนุษย์

ศาสนาคือความเชื่อ Anthropomorphism คือมองสรรพสิ่งเป็นเหมือนมนุษย์ พระเจ้ามีรูปร่างหน้าตาเหมือนมนุษย์ มีความรู้สึกเหมือนมนุษย์ เนื่องจากเป็นสิ่งที่มนุษย์เรารู้จักคุ้นเคย มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ในรูปแบบเดียวกันกับมนุษย์ต่อมนุษย์ พูดคุยได้ รู้สึกได้ ใช้ภาษาเดียวกัน

Horton มีประสบการณ์ภาคสนามในแอฟริกา ในด้านจุดกำเนิดมาจิกและศาสนาไม่ได้มาจากดินแดนอันไกลโพ้น สนใจเปรียบเทียบมาจิก ศาสนากับแนวคิดตะวันตก เขามองศาสนาอยู่ที่การจัดการ (Manipulate) โดยมีผู้มีส่วนร่วมเหมือนในกิจกรรม คนทั้งหมดถูกหล่อหลอมความเชื่อร่วม (ความเชื่อร่วมคือความสัมพันธ์ที่ก้าวสู่ความหลุดพ้น มีความปลื้มปิติอยู่ในความสัมพันธ์ เขาเห็นการจัดการเป็นพื้นฐานขององค์ประกอบศาสนา เช่น การควบคุมธรรมชาติหรือเทคโนโลยี ในระดับสังคมเผ่าคือการควบคุมพลังธรรมชาติซึ่งให้ผลต่อมนุษย์ทางด้านวัตถุแต่มีเทคโนโลยีจำกัดในการควบคุมพลังธรรมชาติ ในสังคมซับซ้อนการควบคุมพลังธรรมชาติกว้างขวางขึ้น ไม่เหมือนสังคมประเพณี สังคมซับซ้อนไม่มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด จึงเป็นหน้าที่ของศาสนาที่จะทำหน้าที่แทนมาจิกเพราะเกี่ยวข้องโดยพื้นฐานกับปัจเจกที่แปลกแยกและโดดเดี่ยวจากโลกปัจจุบัน มาจิกอาจจะใช้ไม่ได้ในสังคมยุคปัจจุบัน

การเกี่ยวข้องของศาสนากับมาจิกของสังคมแอฟริกาโดยเฉพาะมาจิกนั้นมีความแตกต่างจากศาสตร์ ตะวันตก เขากล่าวว่ามาจิกกับศาสนาในรายละเอียดแล้วเหมือนศาสตร์ตะวันตก กล่าวคือ ใช้ในการทำสมาธิเข้าใจโลกและเป็นกระบวนการควบคุมที่ดีกว่าใช้ในการบรรลุจุดมุ่งหมายของมนุษย์ สิ่งที่แตกต่างจากวิทยาศาสตร์กับมาจิกคือมาจิกเป็นระบบปิดต่อการวิพากษ์หรือแนวคิดทางเลือก ในขณะที่วิทยาศาสตร์เป็นระบบเปิดต่อการตั้งคำถาม ค้นคว้าทดลอง พิสูจน์ โดยมีลักษณะของความเที่ยงตรง ความสม่ำเสมอ ทดลองก็

ครั้งผลก็จะเหมือนเดิม ส่วนศาสนาไม่เปลี่ยนแปลง มีลักษณะอนุรักษ์และปกป้องตัวเองจากการเปลี่ยนแปลง

Stewart Guthrie

ใช้แนวคิด Cognitive ศึกษาศาสนา เน้น Anthropomorphism หรือการปรากฏตัวของพระเจ้า ในรูปมนุษย์ Guthrie มอง Horton ว่าใช้ลักษณะ Anthropomorphism อย่างผิวเผิน ถ้าศาสนาอธิบาย ทำนายและควบคุมธรรมชาติโดยปฏิสัมพันธ์มนุษย์ข้ามขอบเขตโลกมนุษย์ได้แล้วนั้น ดังนั้น Anthropomorphism ก็คือศูนย์กลางศาสนานั่นเอง

Anthropomorphism มีคุณสมบัติของมนุษย์ที่ให้กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ มีลักษณะของมนุษย์โดยมีพื้นฐานมีโครงสร้างและกลไกที่รับรู้ได้ คนสื่อกับพระเจ้าได้

ทำไมคนถึงมองพระเจ้านั้นเป็นมนุษย์ เนื่องจากเราพยายามทำสิ่งที่เราเข้าใจคุ้นเคย มองไม่ได้มองสรรพสิ่งเท่านั้น เรามองเป็นรูปร่าง ดีความสิ่งที่เห็น กระตุ้นการสร้างสิ่งที่เป็นไปได้ของวัตถุที่อาจเป็น การกระตุ้นทางสายตาอาจไม่ชัดเจนและไม่แน่นอน เราตั้งใจมองสิ่งที่เป็นไปได้ที่ “พิเศษ” คือมนุษย์พวกอื่น เราตั้งใจที่มองหา รับรู้ทางสายตา หาหลักฐานสำคัญของมนุษย์พันธุ์อื่น เช่น มนุษย์ต่างดาว เรามองก้อนเมฆเป็นหน้าคน มองกลุ่มดาว รูปร่างในเงามืด ดังนั้นรูปภาพในขอบฟ้าอาจเห็นเป็นมนุษย์ แม้เมื่อตรวจสอบดูแล้วอาจเป็นเพียงต้นไม้ ถ้าสมมุติว่าพวกเขาเป็นมนุษย์ เราอาจจะได้ประโยชน์จากพวกเขา เช่น ได้น้ำ อาหาร แต่ถ้าไม่เป็นมิตรก็อาจเป็นอันตราย แต่ถ้าเราผิด พวกเขาเป็นแค่ต้นไม้หรือหิน เราก็ไม่เสียอะไรมา

อย่างไรก็ตามศาสนาไม่ใช่สิ่งที่เราเห็น ได้ยิน หรือรู้สึก แต่เป็นประสบการณ์ที่เป็นจริง Guthrie มองพระเจ้านั้นที่เรามองไม่เห็น “เราไม่เห็นพระเจ้า” แต่มันก็ไม่แปลก สัตว์บางประเภทก็ไม่ให้เรามองเห็น เพราะมันซ่อนตัว มันพรางตา แต่นี่ไม่ใช่ประเด็นสำคัญกับปัญหาศาสตร์ทางความคิด มันไม่ใช่คนสามารถมองเห็นพระเจ้าได้ แต่พระเจ้าไม่ใช่สิ่งที่เราสามารถมองเห็นได้

ในการวิพากษ์ Guthrie ได้บอกว่าพระเจ้าหลายองค์อาจเห็นได้ แต่พระเจ้าอาจไม่เป็นเช่นนั้นโดยพื้นฐาน และโดยธรรมชาติ บางคนสงสัยว่า Guthrie อาจพูดถึงแนวคิดพระเจ้า ไม่ใช่แนวคิดทางศาสนาแต่เป็นปรัชญาและศีลธรรม เราควรชี้ด้วยว่าแนวคิดบางศาสนาอาจไม่ใช่ศาสนาตามคำนิยาม บางศาสนามี คำนิยาม บางศาสนามีเกินคำนิยาม มีความไม่ลงตัวในนั้น

ทฤษฎีของ Guthrie ยังมีข้อโต้แย้ง Guthrie ได้สร้างการเชื่อมโยงพระเจ้ากับมนุษย์ โดยเข้าใจว่าศาสนามาจากแนวคิดพระเจ้า – มนุษย์ แต่เขายังไม่ได้พิสูจน์สมมุติฐานว่าเป็นจริงแค่ไหน

บทวิเคราะห์

ศาสนาในประวัติของมนุษยชาติเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในสังคมมานานนับพันปี มีอิทธิพลกับมนุษย์ทั้งในแง่ความเชื่อและการปฏิบัติ และเป็นศูนย์กลางในการรวมสังคมมนุษย์ให้เป็นหนึ่งเดียวแม้จะมีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ผิวพรรณ และประเทศ ในยุคกลางของยุโรป หรือที่เรียกว่ายุคมืดเคยถูกปกครองด้วยรัฐและสำนักวาติกันซึ่งเป็นตัวแทนศาสนาร่วมมือกันทำการปกครองรัฐต่างๆ ในยุโรปมาเป็นเวลานาน แต่เมื่อเวลาผ่านไป กระแสตื่นตัวในเรื่องการแสวงหาความรู้ของมนุษย์โดยเฉพาะในศตวรรษที่ 18 ที่มากับยุคสว่างทางปัญญา และการฟื้นฟูทางปัญญาและสิ่งประดิษฐ์สมัยใหม่ทำให้เกิดความพยายามในการแสวงหาความรู้ใหม่อย่างทั่วด้าน ความรู้เดิมที่มาจากความเชื่อในยุคกลางไม่อาจใช้ได้กับโลกยุคสมัยใหม่ ประชาชนยุโรปเริ่มปฏิเสธความคิดแบบประเพณี การปกครองรวมทั้งศาสนาที่คำชูโดยเจ้าผู้ครองนครและสำนักวาติกัน การแสวงหาความรู้ของนักคิด นักวิทยาศาสตร์ยุคสมัยใหม่ทำให้เกิดความเชื่อทางศาสนาและการปกครองศักดินาคลาญตัวลง วิทยาศาสตร์กลายเป็นองค์ความรู้ใหม่ เป็นคำตอบของผู้คนในยุคซึ่งก้าวหน้าไปทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติและสังคม โดยเฉพาะในวิทยาศาสตร์

ธรรมชาติ การค้นพบใหม่ๆ ได้ทำลายกำแพงความเชื่อ ประเพณีเดิมลงจนต้องมีการรื้อฟื้นความรู้ใหม่ เช่น โลก เป็นศูนย์กลางของจักรวาลหรือเรื่องโลกแบน เป็นต้น ในทางสังคมศาสตร์ August Comte นักสังคมวิทยา ถือว่าสังคมวิทยาเป็นสาขาหนึ่งของวิทยาศาสตร์ซึ่ง ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม วิเคราะห์ ประเมิน และ แก้ไข ทำให้สังคมเป็นสังคมที่น่าอยู่ ผู้คนมีชีวิตที่ดีขึ้น แม้จะเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่เป็นดาวรุ่งพุ่งแรง แต่ ในตัวมันเองก็ยังมีจุดอ่อนเนื่องจากสังคมวิทยาเพิ่งถือ กำเนิดมาแต่ศตวรรษที่ 19 ยังมีอายุน้อยมากเมื่อเทียบกับศาสนาซึ่งมีมาเป็น 1,000 ปี การที่วิชาการสมัย ใหม่ที่มีอายุน้อยแต่ไปทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ ธรรมชาติที่มีอายุมากกว่าเป็นกว่า 10 เท่าอย่างศาสนา นับเป็นความท้าทายอย่างยิ่ง คำถามแรกๆ ก็คือ ทำไม ศาสนาจึงมีอิทธิพลกับมนุษย์และสังคม เป็นใจกลาง ของสังคมหรือเป็นกาวของสังคมดังที่ Durkheim ได้ กล่าวไว้ ทำไมสังคมถึงต้องมีศาสนาและศาสนาสำคัญ กับสังคมอย่างไร บทบาทของศาสนาที่มีต่อสังคม เป็นอย่างไร เหล่านี้เป็นคำถามที่เกิดขึ้นในใจของนัก สังคมศาสตร์โดยเฉพาะนักสังคมวิทยา นักสังคมวิทยา ในยุคเริ่มต้นเกิดขึ้นมาจากรากฐานของความคิดแก้ไข ปัญหาสังคม เนื่องจากสังคมเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมยุค แรก เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิตจากการทำการเกษตร ผู้คนทำงานกับเครื่องจักรและอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม ผู้คนต้องทนทุกข์กับสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมภายใต้ ค่าแรงที่ต่ำที่ไม่มีความมั่นคงในชีวิต ในด้านศาสนาเมื่อ วิทยาศาสตร์เจริญขึ้นศาสนาในสังคมก็จะหายไป ผู้คน ตกอยู่ในสภาวะการฉวิตรจิตกลัวอนาคตที่จะมีมา โดย ส่วนใหญ่กล่าวว่าเมื่อวิทยาศาสตร์เจริญขึ้นศาสนาจะ สูญเสียความสำคัญ ไม่มีพระเจ้าให้นับถืออีกต่อไป แล้ว ประชาชนจะอยู่อย่างไรซึ่งนักสังคมวิทยาในยุคแรกต่าง ก็ให้คำอธิบายในทำนองเดียวกันนี้ เช่น Comte, Marx เป็นต้น Comte นั้นกล่าวว่าศาสนาอาจไม่ได้หายไป เสียทีเดียวแต่จะถูกแทนที่โดยความคิดและความเชื่อ

สังคมวิทยาในฐานะยอติวิชาและศาสนาในตัวซึ่งจะ ทำหน้าที่แทน มินกบวชและโบสถ์สังคมวิทยา มีชุดใส่ คล้ายบาทหลวง ส่วน Marx กล่าวว่าศาสนาและพระเจ้า เป็นสิ่งลวงตาถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการควบคุมสังคม เป็นโลกในด้านกลับกับความเชื่อเดิมที่เชื่อว่าพระเจ้า สร้างโลกและมนุษย์ ในการวิวัฒนาการขั้นสูงสุดของ สังคมมนุษย์ ศาสนาเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นอีกต่อไป มนุษย์ จะอยู่อย่างเท่าเทียมและเคารพในเหตุผล รัฐเองในที่สุด ก็จะทำหน้าที่แทนไป

ในการทำความเข้าใจเบื้องต้น คำจำกัดความของ ศาสนาเป็นสิ่งที่ต้องทำความเข้าใจโดยการนำคำจำกัด ความของนักสังคมวิทยามาใช้ แต่คำจำกัดความทั้งหลาย ที่นักสังคมวิทยานำมาใช้กันยังไม่อาจนิยามศาสนาได้ ครอบคลุมครบถ้วน เช่น Tylor (1871) ที่กล่าวว่า ศาสนา คือความเชื่อในการดำรงอยู่ของวิญญาณ ซึ่งยังไม่ครอบคลุม ในแง่ยังขาดการปฏิบัติ Durkheim นักโครงสร้างหน้าที่ นิยมกล่าวว่าศาสนาเป็นกาวของสังคม ก็ถูกฝ่ายประจักษ์ นิยมกล่าวว่าที่ว่าเป็นกาวนั้นในทางประจักษ์คืออะไร ต้อง ชี้ให้เห็นเป็นรูปธรรม ก็ยังไม่อาจชี้ให้เห็นได้ ชั่วร้ายก กลายเป็นว่าถ้านักโครงสร้างหน้าที่พูดอะไรออกมาก็ต้อง เชื่อตามนั้นโดยไม่มีหลักฐานแจ้งชัด เป็นการหลับหู หลับตาเชื่อและกลายเป็นความเชื่อซ้อนความเชื่อซึ่ง อันตราย ดังนั้นเป็นต้น Yinger กล่าวว่าศาสนาคือระบบ ความเชื่อ การปฏิบัติโดยวิถีทางของกลุ่มที่ต้องสู้กับ “ปัญหาสูงสุดของชีวิต” ก็มีคำถามเพิ่มเติมอีกว่าปัญหา สูงสุดของชีวิตคืออะไร ปัญหาในชีวิตของมนุษย์มี มากมาย เช่น จะสนุกสุดเหวี่ยงกับชีวิตได้อย่างไร จะ เป็นผู้ที่มั่งคั่งมากที่สุดของสังคมได้อย่างไร เป็นการ ติความปัญหาสูงสุดของชีวิตที่ไม่เหมือนกัน ความไม่ ครบถ้วนเหล่านี้เกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการ ปัจจัย แรกคือ จากระยะเวลาที่ถือกำเนิดขึ้นน้อยอยู่ องค์ความ รู้ที่สะสมของตัววิชาเอง รวมทั้งผู้ศึกษาซึ่งมีศาสนาของ ตนที่นับถือแต่เมื่อต้องวิเคราะห์ศาสนาที่ตนนับถือก็ อาจมีอคติซึ่งผู้ศึกษาต้องมีความเป็นกลาง

ในการศึกษาศาสนาของสังคมวิทยา นอกจากคำจำกัดความแล้ว ส่วนที่ต้องเผชิญก็คือการก้าวเข้าไปล้วงล้ำขอบเขตของความเชื่อศาสนาซึ่งถือว่าเป็นเรื่องละเอียดอ่อนมาก ความเชื่อที่รับรองโดยความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้าเป็นความเชื่อที่มีพื้นฐานที่มั่นคง ประกอบกับอายุของศาสนาที่มีมาเป็นพันปี ศาสนาในฐานะที่เป็นแนวคิดจึงเป็นสิ่งที่ปักหลักมั่นคงมาโดยตลอด เมื่อต้องเผชิญกับองค์ความรู้ใหม่คือวิทยาศาสตร์ ก็เกิดการตั้งคำถามว่าจะศึกษาศาสนาในด้านใด อย่างไร แต่ผู้เคร่งครัดศาสนาทั้งหลายก็กล่าวในทำนองกีดกันว่าจะเข้าใจศาสนาที่ต้องศึกษาในแนวศาสนาเท่านั้นไม่อาจทำความเข้าใจทางอื่นได้ ส่วนนักสังคมศาสตร์ก็กล่าวว่าควรมีพื้นที่ศึกษาให้กับวิทยาศาสตร์ในทางสังคมในเรื่องความเชื่อและประเพณีที่ปฏิบัติ แต่ดังที่กล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาเองก็ต้องละทิ้งความเชื่อเดิมของตน ทำตัวเป็นกลางเพื่อศึกษาซึ่งไม่ใช่เป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย ดังนั้น การศึกษาศาสนาต้องทำความเข้าใจในปัญหานี้ก่อน นอกจากนี้การลดทอนการอธิบายศาสนาลงเป็นแนวคิด (Reductionism) คล้ายกับการพยายามลดทอนความคิดขนาดใหญ่ลงเป็นเพียงคำอธิบายไม่กี่คำหรือไม่ก็บรรทัดเพื่ออธิบายสิ่งที่ศึกษานั้นถือว่าไม่ครบถ้วนเช่นกัน เช่นการให้คำจำกัดความศาสนาซึ่งเป็นองค์ความรู้และความเชื่อที่ใหญ่ลงเป็นเพียงคำพูดไม่กี่บรรทัดนั้นถือว่า ไม่เพียงพอหรือไม่ครบถ้วน อีกทั้งยังไม่อาจอธิบายภาคปฏิบัติหรือประสบการณ์ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของศาสนาด้วย

นอกจากนั้นในการทำความเข้าใจศาสนา นักคิดทางสังคมวิทยาเองก็มีแง่มุมหลากหลายในการทำความเข้าใจศาสนา Tylor (1871) กับ Spencer (1820–1903) เห็นตรงกันว่าศาสนามีต้นกำเนิดจากความเชื่อผีและมีพิธีกรรมไหว้บรรพบุรุษ ซึ่งกลายเป็นศาสนาในที่สุด ซึ่งถูกวิพากษ์ว่าไม่มีหลักฐานประจักษ์ที่พิสูจน์ได้ Comte กับ Marx ซึ่งมีแนวคิดวิวัฒนาการ มีความคิดใกล้เคียงกันที่กล่าวว่าในที่สุดเมื่อสังคมได้วิวัฒนาการ

ไปขั้นสุดท้ายแล้ว สังคมจะกลายเป็นสังคมที่ประกอบด้วยเหตุผลและปัญญา ศาสนาและพระเจ้าตามความเชื่อเดิมที่เชื่อกันในสังคมจะหายไปหรือเปลี่ยนรูปไป

นักคิด เช่น Horton and Guthrie มีแนวคิด Anthropomorphism ที่กล่าวว่าพระเจ้ามีคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ สามารถสื่อสารกับพระเจ้าได้ มนุษย์มีจินตนาการใช้ความเคยชิน ค้นเคยในการทำ ความเข้าใจกับวัตถุรอบตัวมนุษย์ในการอธิบาย การที่มนุษย์ไม่เห็นพระเจ้าก็ไม่ใช้สิ่งแปลก สัตว์เองก็ใช้การพรางตัวในการไม่ทำให้เห็นได้ง่าย เช่นเดียวกันพระเจ้าเองก็อาจไม่ใช้สิ่งที่เห็นได้ แนวคิดนี้ถูกวิพากษ์ว่าเป็นแนวคิดปรัชญา ในทางวิทยาศาสตร์แล้วต้องมี

อย่างไรก็ตาม แนวคิดศาสนาทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นแนวคิดส่วนใหญ่ที่อิงกับแนวคิดของนักคิดตะวันตกในเรื่องความเชื่อเทวนิยมซึ่งมีพื้นฐานจากความเชื่อพระเจ้า แต่เมื่อคำนึงถึงศาสนาทางตะวันออก เช่น ศาสนาพุทธก็ไม่อาจอธิบายได้เนื่องจากศาสนาพุทธไม่ได้มีพื้นฐานจากเทวนิยม ศาสนาพุทธจึงไม่อยู่ในขอบเขตของการพิจารณาข้างต้นได้

การศึกษาศาณายังมีแง่มุมให้พิจารณาอีกมากมาย ต้องกล่าวด้วยความเป็นจริงว่าการพิจารณาดังกล่าวเป็นเพียงพื้นฐานเบื้องต้นยังไม่ได้ครอบคลุมองค์ความรู้ศาสนาทั้งหมด ผู้ศึกษาเองก็ยังมีความสนใจใคร่รู้อยากจะนำเสนอต่อยอดให้กว้างขึ้น แต่ด้วยข้อจำกัดในด้านเวลาและหน้ากระดาษทำให้การเขียนจึงอยู่ในขอบเขตเพียงเท่านี้ เนื้อหาของบทความอาจยังไม่ครบถ้วน แต่ก็คิดว่าได้ประเด็นการพิจารณาศาสนาในระดับหนึ่ง

ดรชนิ

1. Rationalism คือ ความเชื่อในความมีเหตุผลของมนุษย์หรือความเชื่อว่าการจริงสามารถเข้าใจได้โดยจิตมนุษย์ ซึ่งไม่มีความลับ ดังนั้น ความรู้ลึก

ของเหตุผลนิยมจึงเป็นการปฏิเสธศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติโดยปริยาย

2. ในการค้นพบของคอปเปอร์นิคัสถือได้ว่าเป็นสงครามที่เป็นระบบครั้งแรกระหว่างเทววิทยากับวิทยาศาสตร์กล่าวคือเป็นการโต้แย้งกันว่าโลกหรืออาทิตย์เป็นศูนย์กลางระบบสุริยะ (solar system) ทฤษฎีเดิมเป็นของนัก ปโตเลมีที่กล่าวว่าโลกเป็นส่วนที่

เหลือของศูนย์กลางจักรวาล ขณะที่โลก จันทร จักรภพ และระบบดวงดาวหมุนรอบโลก แต่ตามทฤษฎีใหม่ของคอปเปอร์นิคัสนั้นกล่าวถึงการที่โลกมีการเคลื่อน 2 อย่าง มันเคลื่อนรอบแกนหนึ่งวันครั้งและมันหมุนรอบพระอาทิตย์ปีละรอบ ทฤษฎีนี้ในความจริงถูกสร้างโดยกรีกซึ่งมีความสามารถในทางดาราศาสตร์จากสำนัก Pythagorean

Reference

Hamilton, M. (1995). *The sociology of Religion*. London: Routledge.

Mann, M. (1983). *Macmillan Student Encyclopedia of Sociology*. London : Macmillan Press.

Russell, B. (1997). *Religion and Science*. New York: Oxford University Press. P.19 – 48.

Spencer, H. (1820–1903)”, *Oxford Dictionary of National Biography* (2004) online, a standard short biography

Tylor, B. E. (1871). *Primitive Culture*. London: John Murray.